

A régmúlt vonzásában – egy új neveléstörténeti könyvről

Nem a piaci viszonyok és az eladhatóság ösztönzi azokat a szerzőket, akik a folytonosan változó pedagógusképzés viszonyai között arra vállalkoznak, hogy neveléstörténeti monográfiát írjanak. A szerzők bátorsága majdhogynem vakmerőség – Arisztotelészre gondolva –, hiszen ráadásul még antik és középkori témával foglalkoznak. Mindez egyáltalán nem meglepő, ha a szerzőpáros történelem–latin szakos előéletére gondolunk. A monográfia megírására, bizonyára, ösztönző hatású lehetett az intézményi háttérrel jelentő Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának azon törekvése is, hogy Gloviczki Zoltán és Zsinka László hatékony együttműködése által a hallgatók számára a legújabb kutatási eredményeket is feldolgozó kötet szülessen.

Kezdjük a téma kibontását először a neveléstörténet pedagógusképzésben elfoglalt helyéről való elmélkedéssel. Ez a korábban centrálisnak számító tantárgy az osztatlan tanárképzésre való visszatérés során erősen háttérbe szorult. Történik ez annak ellenére, hogy a tantárgy szakirodalmában a társadalomtörténeti paradigmaváltást követve jelentős változások következtek be. Ennek egyik jele a problémátörténeti megközelítés, a primer és szekunder források határozott elkülönítése, új szöveggyűjtemények megjelenítése, más tudományok – antropológia, szociológia, néprajz stb. – eredményeinek felhasználása, új kvantitatív és kvalitatív kutatási metodika alkalmazása. További gond, hogy sajnos, szinte egyetlen intézményben sem változott e tantárgy képzésben elfoglalt helye, ugyanis a képzési folyamat legelején alapozó tárgyként oktatják. Megfelelkezve arról a nemes hagyományról, amikor ez a képzést záró szintetizáló tárgy volt! A tárgyat oktatók közös tapasztalata, hogy a némi iskolai gyakorlattal is rendelkező hallgatók mennyivel érzékenyebbek, fogékonyabbak a pedagógiai tapasztalatok történeti mintázatainak tanulmányozása iránt.

Az ókorhoz és középkorhoz fordulás kétszeresen indokolt: egyrészt a nevelés-

történeti példatár tele van példázatokkal, már feldolgozott, eredményesnek bizonyult megoldásokkal – nem biztos, hogy ezeket mindig újra fel kell fedezni, drága pénzen és új szaknyelvi fordulatokkal; másrészt Fináczy Ernőn, Mészáros Istvánon, Pukánszky Bélán és Kéri Katalinon kívül alig foglalkozott más az ókor és a középkor neveléstörténetével.

Az új kötet hangsúlyosan a problémátörténeti megközelítést preferálja, ami öröndetes, ha sikerül ennek során a rendszer szemléletet és a taníthatóság-tanulhatóság követelményeit érvényesíteni. A rendszer szemlélet feltételezi a hallgatók részéről a már meglévő, alapos és valamelyest rendszerezett kronológiai ismereteket. Ennek hiányában – a taníthatóság-tanulhatóság szempontjait is figyelembe véve – célszerű kronológiai szemléletű előadás mellett problémátörténeti jellegű szemináriumot tartani és ilyen irányultságú írásbeli munkákat kérni. A problémátörténeti megközelítés igen nehéz a fontos és sok művel rendelkező teoretikusok esetében, amilyen például Plátón vagy Szent Ágoston, ugyanis itt elhagyhatatlan a belső, időben széthúzó fejlődés (korai-kései szakaszok) közötti – néha akár ellentmondásokkal is tarkított – különbözőségek érzékelése, amit a problémátörténeti megkö-

zelítés töredékessé, nehezebben érthetővé tesz. A kötet szerzői sikeresen küzdöttek meg ezzel a didaktikai problémával, mert a deklarált problémátörténeti megközelítés mellett élnek a kronológiai szemlélet adta átláthatóság előnyeivel is.

A könyv első része – Gloviczki Zoltán munkája – az antikvitás neveléstörténetével foglalkozik. A nevelés szónak ebben az esetben jelentősége van, mert az oktatási, oktatástörténeti vonatkozások visszafogottabbak, viszont a szokványos bevezető jellegű ismertetés – az antikvitás fogalma, szakirodalmi forrásai – után originálisan új a családdal és ennek részeként a gyermekkorral foglalkozó komplex művelődéstörténeti (születés, játék, felnőtté válás, házasság, demográfiai hatások) fejezet.

Problémátörténeti és komplex megközelítésű a hétköznapi kultúrájával foglalkozó fejezet, amelyen erőteljesen érződik a szerző latinnyelv-szakos képzettsége. Az írásos kultúra, pontosabban az ábécé fejlődéstörténetének vázolója a fejezet fontos – más hasonló könyvektől megkülönböztető – sajátossága. Viszont ugyanezen fejezetben a nevelési eszményekről csak valamelyest visszafogottabban olvashatunk.

A következő fejezet az iskolarendszer és a tananyag görög, hellenisztikus és római időszakának eredményeiről informál. A szerző – vélhetően történelemtanári tapasztalatai alapján – tudatosan törekszik az ókori események ismertetése során a kronológiai feldolgozás miatti esetleges téves képzetek tudatos megszüntetésére, ilyen például a görög és a római kulturális hatások összemosása vagy a nagy görög teoretikusok és főleg nézeteik „sorba állításból” fakadó szemléletének meghaladása.

A könyv első részének legfontosabb fejezetében a teoretikusok, így Platon és főleg Quintilianus pedagógiai nézetei ismerhetők meg a nevelélméleti összefoglalás szándékával. Már ebben a fejezetben, de még inkább a római kor továbbélését taglalóban érzékelhető a terjedelmi korlátok miatti rövidítés, a koncentrációra törekvő fogalmazás. Ez egyébként más vonatkozásban is szembevetődő, ilyen a

tanulhatóságot könnyítő tagolás visszafogottsága is.

Egy újabb, esetleges elektronikus kiadás során – és ez a könyv mindkét részére vonatkozik – érdemes elgondolkozni a nagyobb formátumon, a jobb tagoláson, a lap aljára kerülő lábjegyzetek elhelyezésén és talán ikonográfiai elemek felhasználásán. Összességében Gloviczki Zoltán írása újszerű szemléletével fontos kiegészítője a korábban e témával foglalkozó írásoknak.

A könyv második, terjedelmesebb része – Zsinka László írása – szemléletében, megközelítési módjában szervesen illeszkedik a korábbi koncepcióhoz. Szakmabeli történész természetesen nem mellőzheti a korszakolás, a tér- és időbeli, de a világgépi háttér felvázolását sem, amivel az első fejezet részletezően foglalkozik.

A szerző más, tankönyvként is használható irodalmaknál sokkal részletesebben foglalkozik a késő antik és a kora kereszténység művelődési viszonyaival. Ez jelenti a septem artes liberales formálódásának, a keleti és nyugati egyházatyák tevékenységének és a keresztény gyermekkép kialakulásának részletező ismertetését. A teljességre törekvő része, hogy az európai kultúra kialakulását befolyásoló zsidó iskolákat, de Lérins vagy a kevéssé ismert nisibisi és edesszai iskolákat is említi. Szintén kellően hangsúlyos a memorizálást preferáló szóbeli és a kialakuló írásbeli kultúra különbözőségének metodikai jelentőségére való utalás. Érthető okból, a sok teoretikus munkásságának ismertetésekor a kronológiai rend a domináns, illetve műveik tartalmi elemeiből főleg az oktatással kapcsolatos részokről tájékozódhatunk.

Az átmeneti századok (6–8. század) művelődési viszonyaival szokványos körülmények között – amikor egy fél év alatt kell átvenni az egész neveléstörténetet – jó esetben csak említés szintjén lehet foglalkozni. Pedig minden oktató tudja, hogy különösen veszélyes, ha ilyenkor nincs időnk a finom részletek tisztázására: ilyen például a palotaiskola fogalmának magyarázata vagy a székesegyházi és a káptalani iskola közötti különbség

kibontása. Ez a fejezet ilyen tekintetben is hiánypótló, hiszen még a társas káptalanokról is olvashatunk benne!

A Karoling reneszánsz, Nagy Károly és Alcuin munkásságának ismerete nélkül (minuscula) nehezen érthető az írás-olvasás tanításának mai gyakorlata. Még kevésbé érthető mindez, ha nem ismerjük a többféle külső és belső kolostori iskola keletkezésének okát és a közöttük levő eltérések magyarázatát, ami egyébként az újkori technikai fejlődés és a munkakultúra kialakulásának egyik meghatározó előzménye.

Önálló fejezet mutatja be a 12. század művelődési viszonyait, részletezve még Abélard és Szent Bernát konfliktusát is, a fordítói mozgalom kevésbé ismert részleteit, bevezetve a 12. századi reneszánsz fogalmát, nem elfeledkezve a quadrivium felértékelődésének ikonográfiai ábrázolásáról sem a chartres-i székesegyház kapujában.

A kötetet záró fejezet a skolasztikával és az egyetemek létrejöttével, azok szervezeti formájának kialakulásával és differenciálódásával (Bologna, Párizs) foglalkozik. Egy rövid kitekintés említi még a lovagi nevelést és a formálódó városi iskolák működési rendjét.

A könyv végigolvasása után maradhatnak bennünk nyitott kérdések. Így például az, hogy az ezen tárgy oktatására szánt időkeretben mennyi időt lehet az ókorra és a középkorra szánni. Hiszen az ilyen részletes neveléstörténeti feldolgozás felteveli és igényli a későbbi történeti kor-

szakok ehhez hasonló mélységű oktatását. Erre viszont leginkább csak a pedagógia szakosok képzésében lesz lehetőség. Az is nyitott kérdés, hogy a vélhetően jegyzetnek szánt mű mennyiben tud megfelelni a csecsemő- és kisgyermeknevelő-képzés, az óvodapedagógus-, a tanító- és a tanárképzés differenciált igényeinek. A tanul-

hatóságot tekintve a könyvet jelenlegi formájában az alapos előismeretekkel rendelkező, elmélyültebb ismeretekre vágyó hallgatónak ajánlom.

Összességében a kötet első és második része is erőteljes történeti-nyelvészeti alapozású, az újabb kutatási eredményeket integráló, a pedagógiai mozzanatokat értelmezni, kiemelni és bemutatni szándékozó, teológiai vonatkozásokat sem nélkülöző, kifejezetten érdekes alkotás. Mindenesetre – bízva a hallgatók, az érdek-

lődő olvasók, így a szülők és más hivatások képviselőinek kitartó érdeklődésében, szelekciós képességében – jó szívvel ajánlom ennek a könyvnek az értő olvasását!

*Az átmeneti századok
(6–8. század) művelődési viszonyai-
val szokványos körülmények között – amikor egy félév alatt kell átvenni az egész neveléstörténetet – jó esetben csak említés szintjén lehet foglalkozni. Pedig minden oktató tudja, hogy különösen veszélyes, ha ilyenkor nincs időnk a finom részletek tisztázására: ilyen például a palotaiskola fogalmának magyarázata vagy a székesegyházi és a káptalani iskola közötti különbség kibontása.*

Gloviczki Zoltán és Zsinka László (2014): *Nevelés és iskola az antik és középkori Európában*. Attraktor, Máriabesnyő.

Mikonya György

habilitált egyetemi docens, PhD,
egyetemi oktató
ELTE Tanító- és Óvóképző Kar

A GONDOLAT KIADÓ ÚJDONSÁGA

A minél hatékonyabb intézményes nevelés érdekében fontos, hogy a pedagógusok ismerjék azokat a személyközi problémákat, problémaköröket, amelyek foglalkoztatják a gyerekeket, segítsék őket problémáik megértésében, kezelésében; mintát, alternatívákat nyújtsanak számukra; illetve teremtsenek olyan helyzeteket, amelyekben a gyerekek egymásnak is segítséget tudnak nyújtani problémáik megoldásakor. A szociálisprobléma-megoldás tudatos, tervszerű, hatékony módszerekkel és eszközökkel történő fejlesztésére – mind a nemzetközi, mind a hazai vizsgálatok eredményei alapján – igen nagy szükség van, aminek megvalósítására csak jól felkészült, a témában tájékozott, a lehetőségeket és a korlátokat egyaránt alaposan ismerő szakemberek képesek.

E könyv ehhez kíván segítséget nyújtani. A személyközi problémákkal és megoldásukkal kapcsolatos nemzetközi és hazai kutatások kereteit adó elméleti modelleket, a felmérések eredményeit, valamint a fejlesztések alapelveit és néhány program főbb jellemzőit tartalmazza. A 2009 és 2014 között, 4–23 évesek körében végzett hazai vizsgálatok célja a személyközi problémák jellemzőinek, a problémamegoldó gondolkodás sajátosságainak, valamint ezek induktív gondolkodással, érdekérvényesítéssel (együttműködéssel, segítséssel, versengéssel, vezetéssel), szorongással, valamint családi és iskolai háttérrel való kapcsolatának feltárása volt.

